

Ігор МЕДИЦЬКИЙ

професор кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор юридичних наук, професор

ORCID: 0000-0002-6720-6658

НЕЛЕГІТИМНІСТЬ ПЕРЕБУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У РАДІ БЕЗПЕКИ ООН: МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ АКСІОМИ ТА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЗБАВЛЕННЯ ФАКТИЧНОГО СТАТУСУ

Вже два роки триває повномасштабна збройна агресія проти України, хід якої супроводжується безпрецедентними за своєю масштабністю воєнними злочинами та злочинами проти людяності. Численні публічні заяви вищого політичного та військового керівництва держави-агресора, а також відповідні рішення органів влади усіх рівнів на підтримку та виконання цих заяв сукупно свідчать про існування офіційної політики щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію, самовизначення і, як наслідок, на існування.

Терористичний режим РФ визнано низкою міжнародних інституцій (Парламентською асамблеєю РЄ, Парламентською асамблеєю НАТО, Європейським парламентом), парламентами Польщі, Чехії, Нідерландів, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії. Рішенням Міжнародного суду ООН у справі «Україна проти Російської Федерації» (31.01.2024 р.) щодо застосування та тлумачення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації встановлено порушення Росією положень обох конвенцій [1]. Цивілізованою спільнотою констатовано факти невибіркових атак на житлові райони та цивільну інфраструктуру в Україні, страти без суду і слідства, викрадення, сексуальне насильство, катування, перешкоджання у доступі до продуктів та послуг із життєзабезпечення. На початок лютого 2024 р. офісом Генерального прокурора України зареєстровано 125 220 злочинів агресії та воєнних злочинів (порушення законів та звичаїв війни; планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни; пропаганда війни та ін.) та 16 237 злочинів проти національної безпеки України (посягання на територіальну цілісність та недоторканність України; державна зрада; колабораційна діяльність; пособництво державі-агресору; диверсія та ін.) [2].

Очевидними та безспірними є об'єктивовані наслідки серйозних порушень міжнародного права, що підпадають під юрисдикцію міжнародних судових інституцій як злочин геноциду та воєнні злочини:

1) вбивство цивільного населення на тимчасово окупованих територіях України, фізичне (у тому числі сексуальне) та психічне насильство, викрадення та позбавлення волі; системне створення умов, спрямованих на подальше знищення цивільного населення (блокада населених пунктів, недопущення гуманітарної допомоги та перешкоджання евакуації). Особливою категорією потерпілих є представники владних органів, місцеві активісти, журналісти, священнослужителі та інші особи, відомі своєю суспільно-державницькою позицією.

Згідно даних Управління Верховного комісара з прав людини ООН, у період з лютого 2022 р. по вересень 2023 р. в Україні від військових дій постраждали 27 449 цивільних осіб, з них 9 701 загиблих та 17 748 поранених. Реальна кількість втрат очевидно є вищою, оскільки отримання інформації з місць інтенсивних бойових дій відбувається із запізненням, а чимало повідомлень усе ще потребують підтвердження [3]. За інформацією ювенальних прокурорів, станом на лютий місяць 2024 р. загинуло 526 дітей та 1 220 отримали поранення різного ступеню тяжкості (без врахування з місць активних військових дій) [2].

На початок лютого 2024 р. на обліку Міністерства соціальної політики України перебувало 4 854 915 внутрішньо переміщених осіб, з них – 1 012 772 дітей віком до 18-ти років [4]. Ще понад 6 мільйонів покинули країну (жовтень 2023 р.). [5]. Як слідує з Доповіді Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні (жовтень 2023 р.), 17,6 мільйона людей в Україні потребують гуманітарної допомоги, а її доступ до районів, що постраждали від бойових дій, є ускладненим [5].

За словами заступника Голови ВРУ Олени Кондратюк, станом на грудень 2023 р. з тимчасово окупованих територій України було депортовано або примусово вивезено 19 546 дітей [6]. Поведінка держави-агресора однозначно свідчить про заздалегідь спланований процес примусової депортації дітей з метою їх ідеологічного перевиховання, асиміляції з населенням РФ та використання у власних інтересах. За спрощеною процедурою дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, нав'язують російське громадянство без отримання на це згоди їхніх законних опікунів; РФ не надає списків депортованих дітей та відмовляється вести переговори щодо напрацювання механізмів їх повернення [7];

2) підрив економічного потенціалу та безпеки через знищення об'єктів господарської інфраструктури (пошкодження зерносховищ, перешкоджання посівним кампаніям, блокада морських торговельних шляхів, руйнування електро- та газотранспортної інфраструктури тощо).

KSE Institute (аналітичним центром при Київській школі економіки), спільно з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури, Міністерством економіки та іншими профільними організаціями, здійснено оцінку прямих воєнних збитків для інфраструктури України, які на січень 2024 р. склали біля 155 млрд. дол. США, з них:

- руйнування житлового фонду (58,9 млрд.), загалом пошкоджено або зруйновано понад 250 тис. житлових будинків;
- сфера інфраструктури (36,8 млрд.). Втрати промисловості та підприємств на рівні 13,1 млрд., зруйновано або пошкоджено 78 підприємств приватної та 348 – державної форми власності;
- пошкодження та руйнування 3 800 закладів освіти, 1 800 закладів культури, 1 300 закладів охорони здоров'я, 348 релігійних установ. Збитки сфери освіти склали 6,8 млрд., охорони здоров'я – 3,1 млрд., культури, туризму та спорту – 2,4 млрд.;
- збитки енергетиці України (9 млрд.);
- прямі втрати для АПК та земельних ресурсів (8,7 млрд.);
- пошкодження, руйнування або захоплення 160 тис. одиниць сільгосптехніки, 16 тис. одиниць комунального транспорту, 211 700 легкових автомобілів (3,1 млрд.) [8].

Незаперечним є факт використання РФ доступних їй міжнародних платформ для поширення дезінформації та пропагандистських наративів з метою введення у оману інших держав, у тому числі – про реальні причини енергетичної та глобальної продовольчої криз унаслідок агресії. Очевидно, що Україна потребує однакості міжнародного співтовариства не тільки у питанні притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності військово-політичного керівництва РФ, але й покладення на неї міжнародно-правової відповідальності, у тому числі – через позбавлення можливостей подальшого перебування у системі глобальної безпеки завдяки діяльності міжнародних організацій універсального чи регіонального характеру.

Фактичний статус Росії як постійного члена Ради Безпеки ООН є серйозною загрозою для міжнародного миру та безпеки, оскільки вона блокує будь-які спроби відновити світовий правопорядок та захистити Україну від агресії, усупереч прийнятим ГА ООН резолюціям «Територіальна цілісність України» (27.03.2014 р.), «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» (12.10.2022 р.) та «Агресія проти України» (02.03.2022 р.).

Статутом ООН на постійних членів Ради Безпеки покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру й безпеки шляхом вжиття колективних заходів із запобігання та усунення загроз, придушення актів агресії, а також вирішення цивілізованими способами будь-яких спорів, що можуть призвести до порушення миру. Одночасно визначено, що під час виконання цих обов'язків Рада Безпеки діє відповідно до цілей та принципів Об'єднаних Націй (ст. 24 Статуту) [9].

Дії РФ є порушенням Статуту ООН, зокрема, принципів незастосування сили або погрози силою (у тому числі ядерною зброєю) проти територіальної недоторканності або політичної незалежності інших держав; мирного вирішення спорів; суверенної рівності держав, фундаментальному принципу права «ніхто не судить у своїй справі». З приводу останнього, то Статут ООН імперативно

вимагає від сторони, яка бере участь у суперечці, утриматися від голосування при прийнятті рішення Радою Безпеки. Повноваження держави накладати вето на резолюцію Ради Безпеки ООН (з 1991 р. РФ застосувала вето 31 раз – майже вдвічі більше, ніж будь-який інший постійний член Радбезу) – у відповідь на агресивні та протиправні дії цієї самої держави, прямо суперечить цілям та принципам Статуту ООН, а також унеможливує здійснення повноважень РФ щодо головної відповідальності за підтримання міжнародного миру та безпеки.

Офіційна позиція України щодо нелегітимності перебування РФ у Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у цілому була доведена до відома міжнародної спільноти в грудні 2022 р. Заявою Міністерства закордонних справ України, у якій правові та політичні аргументи зведені до наступного:

1) очевидний факт недотримання процедури набуття РФ як державою членства у ООН, визначеної Статутом, через рекомендацію Ради Безпеки ООН та за рішенням її Генеральної Асамблеї;

2) Рішення Ради Глав СНД у 1991 р., яке стало підставою для звернення до Генерального секретаря ООН щодо «континуїтету» (продовження) Росією членства СРСР є юридично нікчемним, оскільки підміняє собою чинний Статут ООН;

3) відсутність підстав для перебування РФ у складі ООН загалом через невідповідність основному критерію членства, згідно якого воно можливе та відкрите виключно для миролюбних держав [10].

Зазначені доводи ґрунтуються на положеннях міжнародного права та є відображенням солідарного розуміння ситуації провідними ученими-міжнародниками. Проф. М. В. Буроменський формулює висновок про виключно політичну зумовленість прийнятого рішення про передачу РФ місця СРСР у ООН та Раді Безпеки, – за відсутності ясного, очевидного, прозорого і зрозумілого рішення головних органів ООН, що суперечить її Статуту. Міжнародно-правова концепція правонаступництва та його понятійний апарат у питанні членства в ООН та Раді Безпеки, на його думку, узагалі не можуть бути застосовані до РФ на умовах «єдиної держави – продовжувача СРСР в ООН. Жодна з пострадянських країн не має на сьогодні будь-якого юридичного зобов'язання визнавати передачу Росії відповідних своїх прав в ООН за правилами правонаступництва або за будь-якими іншими правилами [11, с.219-220]. Проф. І. Г. Білас, аналізуючи положення Статуту ООН у питаннях членства Організації, справедливо відзначає той факт, що Росія не була ні первісним її членом (як, приміром, Україна та Білорусь), ні прийнятою до членства Організації згодом, у рамках визначеної процедури. Статут ООН не передбачає можливості членства у цій міжнародній організації на підставі правонаступництва. Саме тому усі колишні республіки Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (разом із Сербією), були змушені після розпаду СФРЮ окремо вступати до ООН. Держава-продовжувач, відповідно до міжнародного права, є можливою за умови збереження попередньої держави як такої, коли з її складу виходить певна частина (частини).

Тоді як у преамбулі Угоди про створення СНД від 08.12.1991 р. відбулася чітка констатація факту припинення існування СРСР як відповідного суб'єкта міжнародного права [12, с.1097].

З огляду на відсутність події проходження РФ процедури прийняття до складу ООН та «юридичну неспроможність» сформульованих нею аргументів у частині «континуїтету» членства СРСР у ООН, системне порушення цілей та принципів діяльності ООН унаслідок повномасштабної збройної агресії проти України, вчинення воєнних злочинів та геноциду Українського народу, фактичне перебування РФ у складі ООН не має під собою міжнародно-правових підстав та вимагає корекції чинного становища.

Вимушені констатувати, що запропоновані наразі способи встановлення миру та поновлення глобального безпекового середовища, порушеного завдяки РФ, є малоймовірними у плані реалізації, враховуючи юридичні колізії та відсутність загальної політичної волі учасників ООН:

- позбавлення РФ статусу постійного члена РБ ООН та виключення зі складу ООН у цілому (офіційна позиція України). Видається, що мова йде про позбавлення фактичного, а не юридичного статусу, у протилежному випадку б така вимога виглядала алогічною, оскільки мала б на увазі, що ми визнаємо Росію як члена Організації. Статутом ООН передбачена можливість виключення Генеральною Асамблеєю (2/3 голосів, ст. 18 Статуту) зі складу Організації члена, який систематично порушує принципи Статуту, за попередньою рекомендацією Ради Безпеки. Агресор має право вето на рішення Радбезу, у тому числі і рекомендації, а інші члени РБ ООН упродовж 2014-2022 рр. так і не порушили питання про неможливість голосування держави, дій якої воно безпосередньо стосується;

- призупинення здійснення прав або привілеїв будь-якого члена Організації належить до повноважень ГА, проте теж вимагає: 1) попереднього отримання рекомендації Ради Безпеки ООН; 2) факту застосування Радою Безпеки дій превентивного чи примусового характеру до члена Організації (ст. 5 Статуту);

- розширення членського складу Ради Безпеки ООН та врахування нових центрів впливу. Найбільшими прихильниками розширення називають «Групу чотирьох» (Німеччину, Японію, Бразилію та Індію) – зазначені держави розраховують отримати статус постійних членів. У цьому контексті обговорюється ідея створення нового, проміжного рівня членства – постійних членів без права вето. Інші зацікавлені у розширенні РБ ООН держави об'єдналися у групу «Єднання заради консенсусу» (Аргентина, Іспанія, Італія та інші). Знову ж таки постає проблема ефективності роботи Ради Безпеки, тим більше, що рішення щодо її реформування теж потребуватиме 2/3 голосів Генеральної Асамблеї ООН. Є В. Реньов слушно вказує, що згуртувати членів ООН у нинішньому поліцентричному світі буде вкрай складно. У цьому контексті науковець нагадує, що Резолюцію ГА ООН «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування збитків у зв'язку з агресією проти України» від 14.11.2022 р. підтримали лише 94 країни (13 – «проти», 74 – «утримались»). Результат го-

лосування є доволі показовим з точки зору можливості подальшої консолідації країн-членів ООН у питанні реформування Ради Безпеки ООН та підтримки України [14, с.94].

Вирішальне значення, на наш погляд, все-таки матиме саме політичний консенсус всередині Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки. Як один із найбільш ймовірних юридичних засобів позбавлення Росії важелів впливу розглядається застосування Радою Безпеки процедурного рішення у частині заперечення присутності представника РФ на її засіданні, прийняття якого передбачає отримання дев'яти голосів членів Ради (не потребує голосів усіх постійних членів РБ. – *І. М.*) (ч. 2 ст. 27 Статуту). Підставою заперечення є фактична відмова РФ виконати свій обов'язок утриматися від голосування, як Сторона, що бере участь у суперечці (ч. 3 ст.27 Статуту). Утримання ж від голосування (через відсутність представника) не буде вважатися накладенням вето.

1. *Україна все одно перемогла: стаття юристів про рішення Суду ООН у Великій справі проти Росії.* URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2024/01/31/7178665/> (дата звернення: 14.02.2024).
2. *Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф.* Матеріали Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 14.02.2024).
3. *В ООН повідомили, скільки цивільних загинуло в Україні від початку повномасштабної війни.* URL: <https://tsn.ua/ato/v-oon-povidomili-skilki-civilnih-zaginulo-v-ukrayini-vid-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyni-2418067.html> (дата звернення: 14.02.2024).
4. *Кількість зареєстрованих облікованих внутрішньо переміщених осіб: Дані міністерства соціальної політики України.* URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpro/> (дата звернення: 14.02.2024).
5. *Доповіді Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні.* URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/prava-lyudini/dopovidi-nezalezhnoyi-mizhnarodnoyi-komisiyi-oon-z-rozsliduvannya-porushen-v-ukrayini> (дата звернення: 15.02.2024).
6. *Віцепікерка Олена Кондратюк: Потрібно створити коаліцію країн, яка чітко скаже, що депортація дітей – це однозначний злочин, який має бути покараний.* URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-povuna/244599.html> (дата звернення: 15.02.2024).
7. *Про Звернення Верховної Ради України до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій та їх міжпарламентських асамблей щодо засудження вчинених російською федерацією та республікою білорусь злочинів примусової депортації українських дітей: Постанова Верховної Ради України від 03.05.2023 р. №3099-IX.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-20#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
8. *Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зростає до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року.* URL: <https://>

kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/ (дата звернення: 14.02.2024).

9. *Статут Організації Об'єднаних Націй*. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 15.02.2024).
10. *Заява МЗС України щодо нелегітимності перебування Російської Федерації в Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у цілому*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nelegitimnosti-perebuvannya-rosijskoyi-federaciyi-v-radi-bezpeki-oon-ta-organizaciyi-obyednanih-nacij-u-cilomu> (дата звернення: 15.02.2024).
11. Буроменський М. В. *Міжнародно-правові проблеми постійного членства Російської Федерації в Раді Безпеки ООН*. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 208-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2014_1_22 (дата звернення: 15.02.2024).
12. Білас І. Г. *Міжнародно-правові аспекти російської агресії проти України, механізм протидії та юридична відповідальність за воєнні злочини і геноцид*. *The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 1421. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6355/13391-1> (дата звернення: 16.02.2024).
13. *Заява Верховної Ради України щодо визнання російського режиму терористичним, нелегітимності перебування російської федерації в Організації Об'єднаних Націй і її реформування, відповідальності членів російських політичних партій, що підтримують агресію: постанова Верховної Ради України від 01.12.2022 р. № 2787-IX*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2787-20#Text> (дата звернення: 06.06.2023).
14. Реньов Є. В. *Рада Безпеки ООН: перспективи вдосконалення діяльності*. *Актуальні проблеми міжнародного права: Всеукраїнська науково-практична конференція (Харків, 10 березня 2023 року): збірник матеріалів / за ред. Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленка, В. М. Шамрасвої*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С.93-95.

Медицький Ігор. Нелегітимність перебування Російської Федерації у Раді Безпеки ООН: матеріально-правове підґрунтя аксіоми та оцінка перспективи позбавлення фактичного статусу

У статті розглянуто питання легітимності перебування Російської Федерації у Раді Безпеки ООН у зв'язку із розпочатою збройною агресією проти України. Здійснено кримінологічну оцінку наслідків збройної агресії: соціальних (втрата життєвого потенціалу через загибель цивільного населення, поява категорії внутрішньо переміщених осіб та біженців, примусова депортація дітей за межі України) та економічних (руйнування житлового фонду, втрати для промисловості, енергетики, аграрно-промислового комплексу та земельних ресурсів). Проведене узагальнення та оцінка можливих способів встановлення миру та поновлення глобального безпекового середовища через: позбавлення Росії статусу постійного члена Ради Безпеки ООН та виключення її зі складу Ор-

ганізації у цілому; призупинення здійснення нею прав або привілеїв члена Організації; розширення членського складу Ради Безпеки ООН та врахування нових центрів впливу.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, Рада Безпеки, збройна агресія, воєнні злочини, геноцид.

Medytskyi Igor. The illegitimacy of the Russian Federation's presence in the UN Security Council: the material and legal basis of the axiom and the assessment of the prospect of depriving it of its actual status

The article deals with the legitimacy of the Russian Federation's membership in the UN Security Council in connection with the armed aggression against Ukraine. The author makes a criminological assessment of the consequences of the armed aggression: social (loss of life potential due to the death of civilians, emergence of the category of internally displaced persons and refugees, forced deportation of children outside Ukraine) and economic (destruction of housing, losses for industry, energy, agriculture and land resources). The author summarizes and assesses possible ways to establish peace and restore the global security environment through: depriving Russia of the status of a permanent member of the UN Security Council and expelling it from the Organization as a whole; suspending its rights or privileges as a member of the Organization; expanding the membership of the UN Security Council and taking into account new centers of influence.

Keywords: United Nations, Security Council, armed aggression, war crimes, genocide.